

BIOLOGIK XILMA-XILLIKNI SAQLASHDA MUHOFAZA HUDUDLARINING O'RNI

Xolmirzayeva Aziza Abdilbase qizi

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Zoologiya va anatomiya kafedrası o'qituvchisi

Annotation: *This article reflects on biodiversity, their conservation, biological protected zones on the territory of Uzbekistan, the problems in them and the efforts for their solution, as well as international requirements for the protection of biodiversity.*

Keywords: *Biodiversity, conservation areas, rare plants, animals, resource, reserve.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются вопросы биоразнообразия, их охраны, биологически охраняемых зон на территории Узбекистана, проблемы в них и предпринимаемые усилия по их решению, а также международные требования, предъявляемые к охране биоразнообразия.*

Ключевые слова: *Биоразнообразие, охраняемые территории, редкие растения, животные, ресурс, заповедник.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada biologik xilma –xilliklar, ularni muhofaza qilish, O'zbekiston hududidagi biologik muhofaza qilindigan zonalar, ulardagi muammolar va ularning yechimi uchun olib borilayotgan sa'y-harakatlar, shuningdek biologik xilma-xilliklarni muhofaza qilishda qo'yilgan xalqaro talablar haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Biologik xilma-xillik, muhofaza hududlari, noyob o'simliklar, hayvonlar, resurs, qo'riqxonalar.*

Biologik xilma-xillik sayyoramizdagi hayotning xilma-xilligini hayvonlar, o'simliklar, mikroorganizmlar, ularning genlari va ekotizmlarni anglatadi. Bioxilma-xillik atamasida ma'lum bir organism to'g'risida statistik ma'lumot emas, balki biologik dunyoning barcha qismlari o'rtasidagi o'zaro munosabatdir.

Maxsus muhofaza olingan hududlar tabiatni asrash, undagi noyob o'simlik va hayvonot olamini saqlash va ulardan oqilona foydalanish maqsadida tashkil etiladi. Maxsus muhofazaga olingan hududlar orasida qo'riqxonalar asosiy o'rin tutadi. Respublikamizda muhofaza hududlarini kengaytirish, qo'riqxonalar sonini ko'paytirish va u yerlarda ilmiy tekshirish ishlarini olib borishga alohida e'tibor berilmoqda.

Bioxilma-xillikni saqlash bo'yicha milliy strategyaning maqsadi mamlakat biologik resurslarni boshqarishning yagona bosh yo'nalishi va rejalashtirish tuzulmasini shakllantirishni ta'minlashdan iborat. Shunday qilib, mazkur sohadagi istiqbol faoliyati strategiyada ko'rsatilgan va mustahkamlangan qoidalarga muvofiq bo'lishi lozim. Strategiyaning yaratilishi milliy daraja rejalashtirish uchun aniq yo'nalish beradi, shuningdek, maqsadga qaratilgan va samarali dastur hamda loyihalarni ishlab chiqishni ta'minlaydigan mexanizmni yaratadi. Bundan tashqari, u yordam beruvchi donor tashkilotlari tomonidan ham foydalaniladi. Bioxilma-xillikni saqlash strategiyasining

harakat doirasi faqatgina mamlakat bioxillmaxilligini saqlash va undan foydalanish masalalari bilan chegaralanadi hamda boshqa sohalardagi faoliyatga taalluqli bo'lmaydi. Ba'zi yo'nalishlar, masalan, suv manbalarini boshqarish Bioxilma-xillikka jiddiy ta'sir ko'rsatsada, boshqa dastur va loyihalarga kiritilgan.

Qo'riqxonalar hududlarini kengaytirish, unda ilmiy taqdiqot ishlarini yaxshilash maqsadida qo'riqxonalar, milliy tabiat bog'lari va ovchilik xo'jaligi boshqarmasi xodimlari "Qo'riqxonalar misolida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar milliy tizimi barqarorligini mustahkamlash" loyihasi bo'yicha ancha ishlar qilinadi.

Qo'riqxonaga deganda insonning xo'jalik faoliyat butunlay taqiqlangan, tabiiy kompleks asl holda saqlanadigan hududlar tushuniladi. O'zbekistonda 9 ta qo'riqxonalar va 2 ta milliy tabiat bog'i mavjud. Shundan jizzax viloyatida Zomin, Nurota qo'riqxonalar va Zomin milliy tabiat bog'i mavjud bo'lib biz ularning tabiati, o'simliklar va hayvonot dunyosi, tabiat yodgorliklari bilan tanishtiramiz.

Qo'riqxonaga quyidagi vazifalar yuklatiladi:

- o'z hududidagi barcha tabiiy obyektlar va komplekslarni;
- tabiiy jarayon va o'zgarishlarni absolyut davlat etaloni talablari holatida saqlash;
- o'z hududida barcha obyekt va komplekslarni, tabiiy jarayon va o'zgarishlarni tabiiy holda o'rganish;

- o'z hududidagi barcha tabiiy jarayon va o'zgarishlarni monitoringini olib boorish;

- qo'riqxonalarning va uning muhofaza zonasiga negativ ta'sir etadigan ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish,
- yerlarni o'zlashtirish va rekonstruksya qilish bilan bog'liq jarayonlarning davlat ekspertizasida ishtirok etish;

O'zbekiston respublikasi muhofaza qilinadigan hududlar tizimida ekologik utanosiblikni ta'minlash va biologik hamda landshaft xilma-xilligini qo'llab quvvatlash;

- ilmiy kadrlar va mutaxassislar tayyorlashga ko'maklashish.

Maxsus muhofazaga olingan hududlar tabiatni asrash, undagi noyob o'simlik va hayvonot olamini saqlash va ulardan oqilona foydalanish maqsadida tashkil etiladi.

Maxsus muhofazaga olingan hududlar orasida qo'riqxonalar asosiy o'rin tutdi. Respublikamizda muhofaza hududlarini kengaytirish, qo'riqxonalar sonini ko'paytirish va u yerlarda ilmiy tekshirish ishlarini olib borishga alohida e'tibor berilmoqda.

Qo'riqxonalar hududlarini kengaytirish, unda ilmiy taqdiqot ishlarini yaxshilash maqsadida qo'riqxonalar, milliy tabiat bog'lari va ovchilik xo'jaligi boshqarmasi hodimlari "Qo'riqxonalar misolida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar milliy tizimi barqarorligini mustahkamlash" loyihasi bo'yicha ancha ishlar qilindi

Qo'riqxonaga deganda insonning xo'jalik faoliyati butunlay taqiqlangan, tabiiy kompleks aslholda saqlanadigan hududlar tushiniladi.

Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlardan foydalanish va ularni muhofaza qilish sohasidagi davlat nazoratini O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish

davlat qo'mitasi amalga oshiradi. O'zbekiston Respublikasining "Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida" gi qonunida ushbu toifa yerlariga qanday yerlar kirishi ham aniq bayon etilgan. Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning yerlari tabiatni muhofaza etish, sogiomashtirish, rekreatsiya va tarixiy madaniy ahamiyatga molik yerlar jumlasiga kiradi. Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning yerlarida ularning maqsad mudda osiga zid faoliyat taqiqlanadi. Yuqorida aytib o'tilgan yerlardan foydalanish va ularni muhofaza qilishning tartibi va shartlari ushbu qonun va Yer kodeksidagi O'zbekiston Respublikasi qonunlari bilan belgilab qo'yiladi. Davlat qo'riqxonalari, davlat milliy bog'lari yer uchun haq to'lashdan ozod etiladilar. Alohida muhofaza etiladigan boshqa tabiiy hududlar ham O'zbekiston Respublikasi qonunlarida belgilab 112 qo'yilgan tartibda yer uchun haq to'lashdan ozod etilishlari mumkin. Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarda xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanilgan hollarda ijara haqi va yer solig'i undirib olinadi. Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning yerlari tartib olinishiga favqulodda hollarda O'zbekiston Respublikasi qonunlarida belgilangan tartibda yo'l qo'yiladi 5-moddada. Shuningdek alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni tashkil etish ham katta ahamiyatga ega bo'lib qonun asosida, amaldagi huquqiy normalarga mos bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Ushbu masala "Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida" gi qonunning 7-moddasida quyidagicha ifodalangan. Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar. Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni rivojlantirish va joylashtirishning bosh kesmasi yoki tabiatni muhofaza qilishning hududiy majmui kesmasiga muvofiq barpo etiladi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni rivojlantirish va joylashtirishning bosh kesmasini yoki davlat hokimiyati mahalliy idoralari tabiatni muhofaza qilishning idoralari tabiatni muhofaza qilishning hududiy majmui kesmasini tasdiqlashi bilan ayni bir vaqtda muhofaza etishga tavsiya etilayotgan yer maydonini zaxiralash to'g'risida qaror qabul qilinadi. Alohida muhofaza etiladigan hudud tashkil etish to'g'risida qaror qabul qilingunga qadar mazkur hududda yer egalari va yerdan foydalanuvchilarning xo'jalik faoliyati cheklanadi yoki to'xtatiladi. Bunday hollarda yer egalari va yerdan foydalanuvchilar xo'jalik faoliyatining cheklanishi yoki to'xtatilishi tufayli qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jatigi ishlab chiqarishida ko'rilgan yo'qotish va talafotlar uchun tovon olish huquqiga egadirlar hamda yer solig'i bo'yicha imtiyozlardan foydalanadilar. Ta'kidlash joizki, alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning davlat kadastrini ham katta ahamiyatga ega. Ushbu muammo mazkur qonunda yetarlicha o'z aksini topgan. O'zbekiston Respublikasining alohida muhofaza etiladigan tabiiy 113 hududlari davlat kadastrini mazkur hududlar tarmog'ini rejalashtirish, ularni muhofaza etishni ta'minlash va ilmiy tadqiqotlar o'tkazish, tegishli qoidaga rioya etilishi ustidan davlat nazorati darajasini oshirish, shuningdek, ishlab chiqarish kuchlarini rivojlantirish va joylashtirishni rejalashtirish chog'ida bu hududlar o'rnini va ahamiyatini hisobga olish maqsadida yuritiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida" (03.12.2004 y.).
2. O'zbekiston Respublikasining "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida" gi (26.12.1997y.).
3. O'zbekiston Respublikasining "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'grisidagi (26.12.1997y.).
4. Hamidov O.H. O'zbekistonning ekoturistik salohiyati. Monografiya. -T .:Fan, 2016.
5. Qayumov A.A., Rahmonov R.N., Egamberdiyeva L.Sh., Hamroqulov J.H. Tabiatdan foydalanish va uni muhofaza qilish. - T.: "Iqtisodiyot", 2014.
6. Nigmatov A. Ekologiya nima? - T, 2002.
7. Национальный доклад. О состоянии окружающей природной среды и использовании природных ресурсов в Республики Узбекистан(2008-201 I год). -Т.; "Chinor ENK" , 2013.